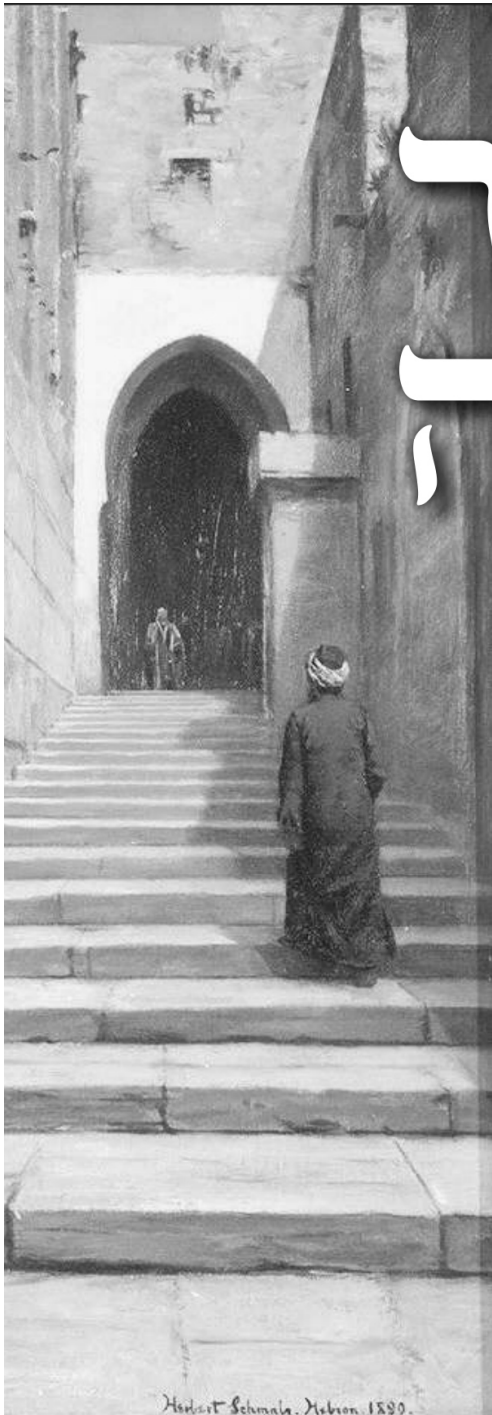

בסת המדרגה

Herbert Schmalz, Helikon 1889.

♦ הרב ב. חמד ♦

רק תמונות סטילס בודדות שרדו בכדי לספר על מקום התפילה היהודי שפעל כשבע מאות שנה, ונהרס לחלוטין לפני חמישים שנה. אותן תמונות, בצבעי שחור-לבן מונוכרומטיות, מספרות את סיפורו העצוב של גרם המדרגות הסמוך לבית החומה הענק של מערת המכפלה בחרון, אשר רק עליו הורשו היהודים לעלות ולהתפלל, בעוד שאל מקום קבורת אבותינו הקדושים נשללה מהם רשות הכניסה.

גם על מדרגות אלו ניתנה הרשות במידה ובמשורה. אסור היה לעלות מ'המדרגה השביעית' ומעלה, ורק במקום קטן וצפוף זה היו שלומי אמוני ישראל, אנשים נשים וטף, מגיעים לשפוף שיח לפני ארון כל, מבקשים ומעתיירים בפני האבות הקדושים שיפעלו בעדם ישועה ורחמים להוציאם מגלות ישמעאל אל הגאולה השלמה.

אותן תמונות יחידאיות מצליחות לשמר היטב את רגש העלבון העצום שחשו בני ישראל לנוכח השפלה זו. בעוד שהם, בני אברהם יצחק ויעקב, אסורים לעלות במעלה המדרגות, ובוודאי שלא להיכנס אל המערה פנימה,

הרי שבני השפחה, הישמעאלים, היו מ ת ר ו צ צ י ם , עולים ויורדים ב מ ד ר גות בחופשיות ונכנסים אל תוך המערה ללא כל הגבלה. כיציבא בארעא וג'יורא בשמי שמיא

היו כזים הישמעאלים ליהודים ומתעמרים בהם באיסור זה, ירהב הנקלה בנכבד, ירשה שפחה גבירתה, ואף פני זקנים לא נהדרו.

על אכפת חוקי המקום הדקדוקיים היה מופקד 'שמש שבע המדרגות', ערבי מבוגר לבוש גלבייה ארוכה ולראשו טורבן מסודתי. כוחו של ערבי זה היה בידיו ידי עשוי, בהן היה דוחק כנסות את המתפללים, אך גם בפיו. גרונו הפיק קולות גבוהים וצרחניים, וכשהיה רואה יהודי ממשך לעלות במדרגות אחרי המדרגה השביעית, היה מצווה ככרוכיא כי הגה ה'איהוד' באים לכבוש את מערת המכפלה, ותיכף היו ה'שבאב' המקומי, חסרי המעש, נזעקים ובאים לעשות שפטים באותם כובשים כביכול.

הגה לנו קולו של מחבר הספר הנודע 'ילקוט הגרשוני', הנאון רבי גרשון שטרן, מרבני הונגריה, אשר ביקר בארץ ישראל בחודש אייר של שנת תר"ע, המתאר את צערם של בני ישראל המבקשים להתפלל במערת המכפלה, ואף לעלות במדרגות אין נותנים להם. את סדר מסעו הוא כתב כשפה הגרמנית בספרו 'מסעי בני ישראל' (ולפנינו ע"פ תרגומו של נב"מ, בתוך 'סיני' כרך ל):

"באחת עשרה לפני הצהרים הגענו לחרון לפני מערת המכפלה. שום משורר, ויהיה עטו עט אמן גדול ביותר, לא יעצור כוח לתאר את הרגשות שהרגשנו כאן. קו ד ש ע ב ר ה את לבנו

כשהתכוננו במקום מנוחתם של אבותינו הקדמונים, אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה ולאח. התפללנו כאן את ה'תפילה אצל מערת המכפלה' שחזרה על יד, וגם את התפילה שנדפסה בספר 'שערי דמעה'. תפילותינו זעזעו את האויר. כאן ראינו לדאכוננו כמה כבד עלינו עול הגלות. הערכים הפראים לא הניחו לנו לעלות למעלה משש מדרגות, מן המדרגות המרובות המוליכות ממעל למערת המכפלה אל המסגד התורכי, וכשרצינו להגביה יותר נדחקנו על ידם לאחור כנסות. ובכן, אף להתפלל על קברות אבותינו אין מניחים לנו! ואתה ד' עד מתי? עד אנה ימשלו שכטים פראים, חיות בצורת אדם!?"

המדרגה השביעית - תמונה משנת תרפ"ד

◆ במשך למעלה משבע מאות שנה לא הורשו בני אברהם יצחק ויעקב לשפוך שיח במקום קבורת אבותיהם – מערת המכפלה אשר בחברון ◆ שמש ערבי הופקד על איסור זה, כשהוא מעניק ליהודים רשות לעלות רק עד המדרגה השביעית בגרם המדרגות החיצוני של המערה ◆ 'מוסף שבת קודש' עלה אל המדרגה השביעית, ואסף את שלל העדויות עליה, על הדרך המיוחדת הסמוך לה, ועל הסיבה הוטל איסור התפילה על היהודים במערה ◆ מקום שנאלצו להתפלל בו אבותיי

הפגרים האלה ותעלה! ואחר כך אמרו לו: קח את הטבעת ולא תדבר כלום מאשר ראית! והביא את הטבעת לשר. והשר נתן לו מתנה גדולה. והיהודים אמרו לו: מה ראית? והוא השיב להם: לא ראיתי כי אם שלשה זקנים יושבים על כסאות. ועוד מה שראיתי אין לי רשות לדבר".

המאורע הפלאי הפך לשיחת היום. התושבים הנוכחים במקום ועמו מקנאה על כך שיהודי הצליח להינצל בזכות תפילתו, בזמן שרבים מאחיהם מתו במקום. הם אמרו בלבם: מי יודע מה עוד יבקשו שם היהודים בתפילתם ויצליחו? משום כך הוצא צו רשמי האוסר על היהודים להיכנס אל מערת המכפלה, ומתיר להם לעלות עד המדרגה השביעית בלבד. (תודעה, גיליון 103)

המעניין הוא שרבי גדליה עצמו אינו קושר את הסיפור לאיסור הכניסה, והוא רק מביא את התירוץ שחידשו הישמעאלים על עצם סירובם: "מערת המכפלה היא בתוך הארץ כמו כל המערות. ועל המערה בנו הישמעאלים חצר למעלה מן המערה ממש, כי דעתם שיהא המערה מוקפת למעלה שלא יכנסו שום אדם בתוך בנין הזה שהוא על המערה, רק הם יכנסו לכדם. כי הם אומרים שהם אבות שלהם, שאומרים כיון שכני ישראל חטאו שוב לא רצו האבות שיתייחס שם על בני ישראל רק עליהם", עפרא לפומייהו.

והנה חזר אחד בקיר

סמוך למעלה המדרגות היה חדר צר, כמין חלון עגול וקטן, באבני הגזית בהן נבנתה חומת מערת המכפלה. אל תוך חדר זה היו המתפללים משלשלים את פתקי הבקשה ('קוויטלאך') בהם כתבו את מבוקשם. קיימות עדויות שונות המספרות על חדר זה, והנה לנו

"אמרו הישמעאלים להשר הנ": עתיד אתה ליתן דין על שאתה ממית את אומתך שמאמינים באלוהותך! אלא נייעצך: גזור על היהודים אומללים שיוציאו הכלי מן המערה, ותגזור אומר ויקם. וכן עשה והיהודים נתנו עיניהם על השמש של בית הכנסת, שהוא היה חסיד גדול, ואמרו לו: תלך אתה בענין זה! מה עשה? ביקש מן השר בקשה גדולה, שירחיב לו זמן שלשה ימים, ונתרצה לו. והוא ישב בתענית אלו שלשה ימים. וביום שלישי הורידוהו שמה על ידי החבל, ומצא את הכלי והעלה, ועלה לשלום. ירד בצער ועלה בשמחה. ומצא חן בעיני השר. ונתן לו מתנה גדולה, ואמר השמש הזה ליהודים, שיצא אליו קול במערה שלא יגלה שום דבר ממה שהיה רואה בתוך המערה, וכן עשה, שלא רצה לגלות שום דבר מכל מה שראה".

אדרכי והכי נציין שמול גרסה זו הטוענת כי השמש לא גילה כלום ממראה עיניו בתוך המערה, מציאנו גרסה אחרת המפרטת מעט יותר ממה שהתרחש בתוך המערה, והיא של רבי יעקב באבאני המספר זאת בשנת תק"ט:

"פעם אחת נכנס שר אחד למערת המכפלה, כי הישמעאלים יש להם בנינים שם, ונפל ממנו טבעת במערה התחתונה. שלחו הישמעאלים לתוכה כדי לחפש זה הטבעת וכולם מתו בתוך המערה. ואחר כך גזר על היהודים שילכו ויעלו הטבעת שנפל בתוך המערה. והיהודים ענו ואמרו: נלך בתנאי שתתן לנו זמן שלושה ימים. וגזרו תענית על הציבור והתפללו להקב"ה. ואחר כך הפילו גורל, ונפל הגורל על שמש הקהל.

"והשמש עשה טבילה ולבש הקיטל וירד לשם, וראה שם שלשה זקנים יושבים כל אחד על כסא. אמר להם: 'שלום עליכם'. והם השיבו: 'עליכם שלום'. אמרו לו: תקח

ציור של גרם המדרגות הסמוך למערה באדיבות בית המכירות (קדם)

שלשה זקנים על כיסאות

הסיבה לפיה החליטו הישמעאלים לאסור את הכניסה אל תוך מערת המכפלה, קשורה לפי מסורת יהודי חברון בסיפור מופתי שאירע במערה לפני שנים רבות. רבי גדליה מסיטיאמיין מספר לנו את הסיפור בספרו 'שאלו שלום ירושלים': "מעשה שמעתי מספרים, שפעם אחת נפל כלי של זהב, והיתה של הפאשה [הפחה] והוא שר גדול, וגזר שיכנסו לתוך המערה להוציא את הכלי. והורידו את ישמעאל אחד על ידי חבל ומת שמה, והוציאוהו מת. והורידו את השני וגם הוא מת. וכן מת שלישי, עד כמה וכמה ישמעאלים.

עדותו של רבי מנחם מנדל מקאמניץ, בתוך ספרו 'קורות העתים לישורון בארץ ישראל' (רילנא ת"ר):

"ועל מערת המכפלה עומדים בנינים הרבה, ואין נכנסין אל תוך המערה רק עומדים מחוץ ומתפללים. ועל הבנינים שעל המערה בנוי בית גדול, והוא בית ועד להתפלל בו הישמעאלים ע"י המדרגות, ואצל המדרגות עומדים יהודים להתפלל, ונמצא שם חור בכותל אל המערה, ומנהגם לכתוב על קלף איש איש נגעי לבבו, ומשליך שם בחור".

מה טיבו של חור זה ולחין הוא מוביל? כך כותב רבי משה באסולה שביקר בחברון בשנת רכ"ב: "הלכתי להתפלל על קברי אבות. והנה הישמעאלים יש להם ארמון גדול על מערת המכפלה עם שני שערים לארבע רוחותיו. וקרוב לשער אחר שהוא סמוך לבית השר יש חור ששם מתפללים היהודים. אומרים שהוא מגיע עד תוך המערה".

גם רבי גדליה מסיטיאמין, שהגיע לארץ ישראל בעלייתו של רבי יהודה החסיד לפני שלוש מאות שנה, מפרט לנו היטב את מראהו ומותו של החור, בספרו 'שאלו שלום ירושלים': "זה בנין הוא של אבני גזית מפואר מאוד. וכשאנו באים על קברי אבות להתפלל, אין לנו רשות ליכנס על המערה ממש, רק בחוץ מעמוד סמוך לכותל ממש, ויש נקב אחד בצד אחד, והוא כמו שאדם נוטל אבן אחד מן הכותל ונשאר נקב בכותל, כדמיון זה הוא הנקב הנ"ל. אבל הנקב הוא עמוק שאין יד אדם מגעת לסוף עומקה של הנקב. ויש לנו קבלה איש מפי איש שהנקב קטן הנ"ל הוא מגיע עד תוכה של המערה, ולכן אנו עומדין אצל הנקב הנ"ל, ושם אנו מתפללין במערה".

המדייק היטב בלשונו של רבי גדליה יוכל אולי להסיק דבר חידוש: מתחילה רק נאסרה הכניסה למערת המכפלה, או אז החלו בני ישראל להתפלל בסמוך לנקב שהיה על יד המדרגה השביעית, כיוון שחור זה מגיע עד

תוך המערה. ומשנקבע שם מקום התפילה החליטו השלטונות לאסור על עלייה מעבר למדרגה זו.

כתוצאה מכך שמקום התפילה במערת המכפלה היה מצומצם אל סמוך לחרך זה, נוכל להבין את לישונו של הגאון רבי משה חאגיז, מחכמי ירושלים לפני כשלוש מאות שנה, אשר כבואו לתאר את מהימנות המסורת שאכן זהו מקומה של מערת המכפלה, הוא מביא בשמו של רבינו האריז"ל שהוא 'קיים', במשמעות של אישור והסכמה, את מקום החור, שהוא אכן המקום של מערת המכפלה: "וכיוצא בזה קיים בק"ק חברון ת"ו חור מערת המכפלה שהיא בתוך העיר ממש, ומתפללים שם אחינו התלמידי חכמים הדרים שם", כשהוא ממשיך וכותב: "אך תוך המערה לא היה אדם שנכנס שם מעולם, וכל השמעות של ארחי ופרחי שקר הן ואין לסמוך על דבריהם כלל".

נרות, מעות, לחמים ובשמים

מהמקורות הראשונים שמספרים לנו אודות חור זה הוא הנוסע שמואל בן דוד, שביקר בחברון בשנת ת"ב, לפני כשלוש מאות ושמנים שנה, והוא מספר, שמלבד התפילה אף היו נוהגים להדליק נרות בחור זה. תחילה פותח הנוסע בתיאור מבנה מערת המכפלה: "ויש על מערת המכפלה בנין יפה מאבני שיש ומאבני גזית שכנה אותו דוד המלך עליו השלום", [כשבחקשך לזה יצוין שענין בונה בנין מערת המכפלה שני במחלוקת, והוא ראוי לדיון בפני עצמו].

לאחר מכן ממשיך הנוסע ומתאר את מקום התפילה מחוץ למערה, שם מצוי חור בו מתפללים ומדליקים נרות: "ובעונותינו הרבים אינם עוזבים ליהודים להכנס בתוך בית תפלתם שהוא על קבורת האבות, לבוא להתפלל... ומחוץ לשער בית תפלתם יש מקום מיוחד ליהודים להתפלל, והוא דבוק בכותל בית תפלתם, ויש חור אחד בכותל

ההוא והוא מכוון לקבורת האבות, אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה ולאח. והדלקנו שם בלילה ההוא כמה נרות על החור, ועמדנו וקראנו כל העניינים השייכים להם עד עת התפילה ואחר כך התפללנו תפילת חובה והלכנו, ובאנו בליל ו' והתפללנו שם".

בהמשך עדותו מתברר שגם עבור הזכות להתפלל שם, גבו ממנו תשלום מפולפל: "וגם בחברון יקחו מאיש מ"ב כספים פחות רביעי, ובעבור זה ילכו היהודים אל המקום אשר מיוחד כנגד החור אשר בכותל המערה. והתפללנו שם כחצנו בלי פחד".

מנהג קדמון נוסף הוא שמלבד השלכת הפתקאות והדלקת הנרות בחור גם היו משליכים דרכו מטבעות כסף ומיני בשמים. מספר על כך הנוסע רבי משולם מוולטרה שביקר בחברון בשנת רמ"א, והוא מפליא לספר על המערה וסביבותיה של רב של פרטים שאינם ידועים בעליל, כשתחילה לכל הוא מספר על מנהג זה: "וראיתי מערת המכפלה שהיא בטבור הארץ, וזה דמותה: מקום המערה הוא שדה בחצי [באמצע] חברון, והישמעאלים בנו עליה מוסקיה [מסגר] כמנהגם, ועשו חומה על פי המערה, ובה חלון קטן, ושם מתפללין היהודים וזורקים בתוכו מעות ומיני בשמים. וגם אנכי התפללתי שם".

הוא ממשיך ומספר על מפעל הכנסת האורחים שמפעילים שם הישמעאלים עם תפירת עשיר ומגוון במיוחד: "והישמעאלים מכבדים המקום במאוד מאוד ונותנים י"ג אלפים לחמים בכל יום לעניים, לכבוד אברהם יצחק ויעקב, ובפרט לכבוד אברהם. ונותנים להם בחרדל ועגל רך וטוב כאשר נתן אברהם למלאכים, ולכבוד יצחק נותנים ציד ומטעמים כאשר אהב, ולכבוד יעקב להם ונזיד ערשים כאשר נתן לעשו, וזה תדיר בכל יום לא יחסר".

אגב אורחא הוא מספר על תכסים שעושות נשות היהודים המתגוררות בחברון ומצליחות

הרבי ולא פירש כוונתו, מה אכן מצוי במדרגה זו, אך הרבי נעמד שם והחל להתפלל בדביקות.

משראה 'שמש שבע המדרגות' את הרבי והציבור עולים מעל למדרגה השביעית, החל לצעוק, אך איש לא התייחס אליו. כבעסו, רץ וקרא לישוט מקומי, ושניהם יחד ניסו להדוף את המתפללים. אך לפני שהשוטר הספיק להרים את ידו, השכימו כמה צעירים וכיבדוהו כראוי לו. השוטר החל לשרוק ולהזעיק עזרה, אך הרבי כבר הספיק להיכנס למכוניתו ולנסוע לירושלים.

עד שהתעשתו השוטרים כבר רוב מניין ובניין של פמליית הרבי היו רחוקים מחברון, אולם השוטרים הצליחו לעצור שתי מכוניות שהתממהו ובזן כעשרה איש, ביניהם מי שנודע לימים כנאון הירושלמי הרב שמאי גינזבורג זצ"ל, בעל 'אמרי שמאי'. רבי שמאי, ת"ח חריף ומופלג, הצליח להביא לזיכוי גורף

דבר חידוש היה בכיקורו של האדמו"ר האמרי אמת מגור זצוק"ל, בו גילה מסוד ד' ליראיו כי המקום הראוי לתפילה הוא דווקא במדרגה האחת עשרה! היה זה בסוף חודש אלול, בימי הסליחות של שנת תרצ"ה. האדמו"ר שבאותם ימים ביקר בארץ ישראל נסע להתפלל על יד מערת המכפלה עם פמליה שכללה כשבעים איש שהגיעו במכוניות פרטיות ובמוניות.

עם בואו, יצא לקראתם 'שמש שבע המדרגות' והכריז בקול: 'מרחבא, יא חכם' [ברוך הבא, חכם] וכיוון את הפמליה אל עבר המדרגות בהן יעלו. היו מכני הפמליה שאמרו לרבי כי אסור לעלות יותר משבע מדרגות, אך הרבי שהביט נבחו וראה נערים ישמעאלים רצים ועולים במדרגות עד למעלה, נענה ואמר כמתפלא: לשקצים מותר לעלות למעלה ולנו אסור? ותוך כדי שהוא אומר את הפסוק במשלי: "שפחה כי תירש גברתה", החל הרבי לעלות במהירות במדרגות עד שהגיע למדרגה האחת-עשרה, שם הוא נעצר ואמר: כאן זה! סתם

המדרגה האחת עשרה

המקובל הגאון רבי חיים שאול דוויק
צוק"ל יושב על המדרגה השביעית.
לצידו נראה תלמידו המקובל
הגרי"ז מרגליות צוק"ל

להיכנס אל תוך מערת המכפלה: "כי אין ניכרות מפני הצפיף השחור שנושאות על פניהן, ושומרי המערות סוכרים שהן ישמעאליות". הוא מספר כי אותן יהודיות מספרות רשמים על הפאר וההדר שבתוך המערה, מנורות כסף וזהב על קברי האבות והאימהות.

יצוין כי בעוד שרבי משולם מספר על שלושה-עשר אלפי לחמים המחולקים שם מדי יום, הרי שרבי משה באסולה, בהמשך דבריו שהבאנו לעיל, טוען שמחלקים שם שמונת אלפים לחמים "לחטאת הישמעאלים".

"שב ויצא חתול אחד אשר השליכו לתוך קבר רות"

על ראש גבעת 'תל רומיידא' הסמוכה לחברון, שיש שרואים בה את חברון המקראית, מצוי אתר קבורה המיוחס לרות המואביה ולנכדה, ישי אבי דוד המלך. מתוך העדויות הקרמוניות מתברר שלמרות המרחק הגיאוגרפי היחסי יש קשר של ממש בין קבר רות לבין מערת המכפלה.

הנה כי כן, מסורת עתיקה יומין מספרת כי מתוך חור זה שבוזמת מערת המכפלה, שבסמוך אליו היו בני ישראל עומדים במדרגה השביעית ומתפללים, יצא פעם חתול, שהושלך אל תוך מערת הקבר של רות המואביה! ויש שאמרו כי עוף הפורח בקבר רות יצא במערת המכפלה!

נטה און לעדותו של המזכיר האישי של ר' משה מונטיפיורי, הוא ר' אליעזר הלוי, אשר תיאר את ביקורו בחברון בשנת תקצ"ח: "אחרי כן הלכתי אל מערת המכפלה המהוללה. לפני בית תפלה גדול למוסלמים בקצה האחרון של השדה. במדרגות רבות עולים אל פתחו... לשום אירופי לא יתנו לבוא אל בית התפלה, כעד כל מחיר, בלתי אם עד הפתח השני לבדו, שם נמצא חור כגודל כף איש, ודרכו שב ויצא חתול אחד אשר השליכו לתוך קבר רות, אם אינני

שוגה, הנמצא מחוץ לעיר במרחק. לפי זה לא שווה היתה ההשערה כי גדולה המערה ההיא מאד".

שמועה זו כבר נשמעת מפי רבי משה באסולה שכאמור ביקר בחברון בשנת רכ"ב: "כנגד חברון בראש ההר קבורת ישי אבי דוד עם בניו נאה ויש חלון קטן שהולך למטה במערה. אומרים שפעם אחת השליכו בו חתול ויצא מן החור שבמערת המכפלה ויש ביניהם חצי מיל". ואילו מבקר אחר שהיה בקבר ישי בשנת תקמ"ו מספר זאת באופן אחר: "וראינו שיש חור אחד במערתו, ואומרים שאם ישלח אדם עוף אחד דרך החור, יצא ממערת המכפלה".

קברו של הרמב"ן - תחת המדרגות?

אם אותו גרם מדרגות היה מחוץ למקום קבורתם של אדם וחור, האבות והאימהות,

הרי שקבלה הייתה בידיהם של בני חברון כי דווקא שם הוא קברו של רבינו הגדול הרמב"ן, ויש מקום להניח כי זו סיבה נוספת לכך שדווקא מקום זה נבחר כמקום התפילה האולטימטיבי בסמוך למערה.

לפני יותר משבע מאות וחמישים שנה עלה הרמב"ן, כשהוא כבר לעת זקנה, לארץ ישראל. ביום ט' באלול של שנת ה"א כ"ז הגיע הרמב"ן לירושלים ומשם הוא כתב לבנו ר' נחמן על תוכניתו לנסוע לחברון ולהכין לעצמו שם חלקת קבר: "בירושלם עיר הקודש אני כותב אליך ספרי זה, כי שבח והודאה לצור יעשי זכותי ובאתי לשלום ביום התשיעי לירח אלול ועמדתי בה בשלום עד ממחרת יום הכפורים, אשר פני מועדות ללכת לחברון העיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם, ולחצוב לי שם קבר בעיר הקודש".

שלוש שנים לאחר מכן, ביום י"א בניסן, התבקש הרמב"ן בישיבה של מעלה. אך

עיתונות התקופה מדווחת על מאורע דחיתת רבינו מגור במערת המכפלה

חבישת משקפיים! להוכחת צדקתו, ביקש ר' שמאי שהמושל יסכים להעביר את המשקפיים לבחורים שאינם מרכיבי משקפיים, ולשנות בהתאם את מקום עמידתם, ואחר כך להורות לעדים לזהות שנית את הנאשמים בתקיפה.

כאשר הוחזרו העדים הערכים ללשכת המושל, התבקשו לזהות שוב את הנאשמים, והם אכן חזרו והצביעו על מרכיבי המשקפיים. צחקו רם פריץ באולם בית המשפט כשהוכרר לכולם כי העדים הם ערי שקר המבקשים להעליל עלילת שווא...

במשפטם שנערך בפני מושל המחוז. ומעשה שהיה כך היה:

מטעם התביעה הופיע 'שמש שבע המדרגות' עם השוטר הערבי שטען שהוכה, ועוד כמה ערכים וקנים, אחד מהם עיוור למחצה, שהעידו כי כמה מהנאשמים היכו את השוטר. במסדר זיהוי, כמקובל בהליך משפטי כזה, הועמדו הנאשמים בשורה והמאשמים התבקשו לזהות מביניהם את התוקפים. והנה, הערכים הצביעו פה אחד וללא היסוס על חמישה מבין עשרת הנאשמים.

במבוכה שהשתררה, ביקש ר' שמאי לדבר עם המושל במשך דקה אחת בארבע עיניים ללא נוכחות אף אחד, והמושל נענה לבקשתו. ר' שמאי אמר למושל: הרי האמת היא שאף אחד מאנשים אלו לא הכה את השוטר, ובוודאי שהערכים אינם יכולים לזהות מי שלא עשה כלום. אין זה אלא שהם קבעו לעצמם סימן איך לבחור את הנאשמים, והסימן שלהם הוא:

אברך ויושב בישיבה

המשך מעמוד 17

תלמידים כבנים

תלמיד מספר, שכימי החורף כשסיים הלימוד עם החברותא בסדר ג' והיה גשם שוטף, התעניין בו איך יחזור הבחור לישיבה, והראה לו שיש לו מעיל טוב, אבל מה עושים עם הנעליים כיוון שהדרך מלאה בשלוליות וכו'. הוא סידר לו תכנית מסודרת והסביר בצורה מדויקת איך הדרך מביתו עד לישיבה במקומות שאין שלוליות – ופירט בפירוט מדויק, 'תלך במדרגה זו עד מקום פלוני ושם תעבור בכביש' וכו', וכן עוד ועוד פרטים מדויקים להפליא כדי שיוכל להגיע לישיבה בלי נזק.

לבו החם ויחסו לכל תלמיד ותלמיד צעיר או מבוגר התבטא בכל פעם שבחור ניגש לדבר בלימוד, באופן טבעי היה תופס את הבחור בידו וכך היה מסביר ומתרגל, כשהוא מעניק הרגשה נפלאה לתלמיד שהרוב מכבד אותו ואוהב אותו.

ומעשה בא' מתלמידיו שנישא וגר מחוץ לעיר, ובא ליוהכ"פ לישיבה, וכשעבר לפני מעריב בליל יוהכ"פ לידו, ראה על פניו חרדת הדין, ונתברך בגח"ט. לאחר סיום התפילה כשקם לצאת מההיכל חיפש את האברך והלך עד אליו עם חיוך של חוה"מ, 'מה נשמע, איך בבית, איך בכולל' ועוד שאלות שונות. כי עם כל חרדת הדין לפי הכנתו ודרגתו הגבוהה, מצא הוא לנכון לדבר בנחת עם האברך הצעיר, שהיה זקוק לזה באותה עת.

כשהיה צריך טובה מאברך הלומד בהיכל הישיבה, עדינותו לא נתנה לו לשלוח לקרוא לו, והסתובב הלך וחוזר מחוץ להיכל ליד הרלתות עד שבחור שאלו מה מחפשים, וענה בפשטות אני מחכה שאברך פלוני יצא ואוכל לדבר אתו, מיד רץ הבחור וקרא לאברך.

ונסיים בסיפור אופייני המעיד על מידת האמת שבו: אירע פעם שהיה לו דין ודברים עם אמו בדבר מה, והוא הסתפק איך עליו לנהוג. נכנס לשאול את פי מרן החזו"א וצוק"ל שעמו היה נועץ בהליכותיו, איך עליו לנהוג. ענה לו בפשטות שיוכל לסדר זאת כאילו אכן מקיים את מבוקשה ולא חייב לתאר לה בפירוט כיצד נעשה במדויק. אך רבי מרדכי וצוק"ל, כנער צעיר, השיב למרן החזו"א שהוא חש שאין זו תכלית מידת האמת לנהוג כך, אם לא יעשה בדיוק כמבוקשה. כשראה מרן החזו"א כמה מידת האמת היא כל ישותו, אמר לו, שיוכל לעשות כאוות רצונו ולא יפריע לו הרב לגדילתו בשום צורה, וכך הווה.

ואכן, מידת האמת הייתה חוק בל יעבור. לכן, כשהגיע פעם לירושלים והשתתף בחתונת בן מחותנו, ניגש ואמר למחותנו, לאחר ברכת המזל טוב, 'לא הגעתי בשבילכם לירושלים, אלא הייתי בירושלים לבקר את אמי, אז באתי לומר מזל טוב'. שלא יישמע כאילו טרח במיוחד עבורו לבוא לירושלים.

זו ככל הנראה הסיבה שלפני 3 שנים הוציא קופסא עם מכתבים רבים שגדולי ישראל כתבו לו, ועבר על כל המכתבים עם נכדו, ומשהבחין בתארים המופלגים שגרשמו שם, אמר לנכדו מיד שניגזר זאת, ויותר רק מה שדובר בלימוד. ואכן, מאותם מכתבים נותר במיוחד מכתב סמיכה שקיבל מרבו מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי וצוק"ל, ומכתב ממרן הגר"מ פיינשטיין וצוק"ל בלימוד שאותו ביקש להותיר.

האם הוא אכן נקבר בחברון כרצונו? על כך חלוקות השמועות. בספר 'שבחי ירושלים' (ליוורנו תקמ"ה) מופיע: "סמוך למערת המכפלה מבחוץ קבלה מזקני העיר שקבור הרמב"ן שם". גם ראש הרבנים בבית הדין בכורפסט, הגאון רבי מרדכי אפרים סופר זוסמן, ביומן 'אלה מסעי' המתאר את ביקורו בארץ ישראל בשנת תרפ"ז, מספר על כך: "הגענו למערת המכפלה, בנך אדיר, שורת מדרגות ארוכה. לנו כיהודים לא הותר לעלות רק עד המדרגה השמינית ששם נעמדנו, נסמכנו על קירות האבן והתחלנו בתפילותינו. הרגש לעמוד ליד קברי אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ע"ה כל כך אדיר, כה חזק ומסעיר, שנמש כל לב במלוא מובנן של המלים האלה. כשהתפללתי בעדי ובעד כל משפחתי וכל חברי שנתנו לי פתקאות התפללתי, אולי לא התפללתי מימי בכונה עמוקה כבתפילתי זו, רק עכשו בכיתי עד הסוף הרגשתי טוב וקל על לבי. יש לציין עוד שמתחת המדרגות התחתונות אומרים שנמצא קברו של הרמב"ן הקדוש ז"ל".

היכן בדיוק מצוי הקבר ביחס למדרגות? מעניין לגלות שבעוד שמזכירו של מונטיפיורי מכוון אל המדרגה הראשונה: "ועל המדרגה הראשונה משמאל לכניסה הראשונה נמצא קבר הרמב"ן". הרי שהמקובל רבי משה יאיר ויינשטוק מספר כי המסורת המקומית מצביעה על המדרגה השנייה, ולכן היו נוהגים לרלג עליה: "והנה כשהייתי צעיר לימים והייתה אז חברון נתונה תחת ממשלת תורכיה לא היו ישראל רשאים לעלות למערת המכפלה רק שבע מדרגות, ומבחוץ היו עוד כעשר מדרגות, והיה מקובל במסורת כי בדרגה השניה קבור רבינו הרמב"ן והיינו פוסחים ומדלגים עליה ועלינו מדרגה ראשונה לדרגה שלישיה".

אפס כי מקורות אחרים וקדמוניים מצביעים כי הרמב"ן נקבר במקומות אחרים. יש הטוענים כי הוא נקבר בעיר עכו, לרגלי החר שם. ויש הסבורים שהוא נקבר בבית הקברות בסילוואן הסמוך לירושלים.

כהיום הזה

כבר חמישים שנה שגרם המדרגות אינו קיים והמבקש להתפלל על המדרגה השביעית, כבר אינו יכול לעשות זאת. המדרגות נהרסו כליל והן אינן. גם החור נסתם ואין אפשרות להדליק שם נרות או להשליך דרכו פתקאות או כסף ובשמים. הדין עין שביטו היטב על הקיר יוכלו להבחין בסימנים שהותירו כאן המדרגות שהיו קיימות כאן מאות ואולי אפילו אלפי שנים. גם החלק בחומה הסתום בטיט, ולא באבנים כשאר אבני החומה, מסגיר את מקומו של החלון העתיק.

בחסדי שמים נפתחה מערת המכפלה בפני בני ישראל, ועל השטח עליו היו עומדות המדרגות קיימת היום רחבה מרוצפת הקרויה על שם המדרגה השביעית, והיא גם משמשת כמקום תפילה, בכחינת 'מקום שהתפללו בו אבות'. ואדרבה, יש המקפידים שלא להיכנס אל תוך המערה אלא להתפלל דווקא מחוץ לה, אם על המקום שבו הייתה המדרגה השביעית, או בסמוך לזה.

כך קבלה בידינו על מרן רבינו בעל ה'קהילות יעקב' וצוק"ל אשר הגיע ובא למערת המכפלה ביחד עם בנו יחידו יבדלחט"א רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, ועם זאת שיכולים היו להיכנס אל תוך המערה סירבו להיכנס פנימה, וזאת בשל כך שבאו גויים בנחלת ד' והפכו לבית תיפלתם, ואין ראוי להיכנס ולהתפלל במקום שכזה.

עניין זה של היתר התפילה במערת המכפלה הוא נושא הלכתי רחב וכבר דנו בו גדולי דורנו. דעתו של האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג וצוק"ל (דברי יציב) א"ח צ: י"ד מ) היא שאין להתפלל במקום המשמש כמסגר. אמנם הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א הקדים וחילק בין השטח במערת המכפלה המיועד לתפילת בני ישראל, שבו אין ריעותא, לבין השטח שיועד לישמעאלים עליו יש לדון, ועם זאת, לישמעאלים אין דין עובדי עבודה זרה, ולכן מעיקר הדין מותר להתפלל שם. "ומעשה רב יש להביא שמרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך וצ"ל היה מתפלל תוך המערה, ליד פתח המערה הפנימית הנמצא תוך האולם הגדול". (אחינו הגר"מ שטרן שליט"א, 'ארץ חמדה' עמוד רלו)

לאידך גיסא, היו שעוררו שמהיות והמקום שבו הייתה המדרגה השביעית הוא כהיום הזה מקום פרוץ, הרי ששמה אין ראוי להתפלל שם. שאלה זו הובאה בפני רבינו מרן הגר"ח אלישיב וצוק"ל והורה: "שזה נחשב כחלק ממערת המכפלה ויכולים להתפלל שם" (וישמע משה' עמוד מא). ואף רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א פסק: "לא נקרא מקום פרוץ" (שו"ת ארי" עמוד קמה).